

RÄTTSLIG ARGUMENTATION

I 1700-TALETS STOCKHOLM

De institutionella ramar som angavs av rättsväsendet i det tidigmoderna Sverige innebar att förutsättning skapades för ett rationellt samtal på folklig nivå. Det var eliten och myndigheterna snarare än de lägre klasserna som tenderade att använda sig av irrationella argument. En jämförelse görs här av den klassiska retorikens indelning av argument i logos, pathos och ethos och den tyske rättsfilosofen Robert Alexys teori för rättslig argumentation. Det empiriska underlaget utgörs av rättsmaterial från Stockholm år 1719.

Av Hans Andersson

I den numera tämligen rikhaltiga floran av studier kring brott och rätt i historien förekommer bara sporadiska inslag som berör frågan hur man argumenterar inför rätta. Till exempel hävdar Per Sörlin att folk anpassade sin argumentation i trolldomsmålen efter myndigheternas tolkningsramar. Men det gäller då uttryckligen bara en, kvantitativt ganska obetydlig, brottskategori.¹ I den internationella forskningen framhöll den engelske socialhistorikern E P Thompson redan på 1960-talet att den tidigmoderna folkklulturen utmärkte sig genom irrationella argumentationsformer. De värdade inte till förnuftet utan tillgrep sanktioner som våld, löje, skam och skrämrelse.²

Antydningar om att forskningen skulle kunna nå nya och spännande resultat genom att utnyttja kvalitativ och inte ensidig kvantitativ metod finns, till exempel hos Jan Sundin: "Endast en grundlig genomgång av ett stort antal enskilda mål kan avslöja rättvisans sätt att hantera brotten... /och/ det viktigaste av

allt, nämligen värderingar och attityder hos såväl parter och vittnen som rättens funktionärer".³

Här beskrivs först den tyska rättsfilosofen Robert Alexys teori för rättslig argumentation. Utifrån dennes klassifikation ordnas de argument som förekom vid Stockholms rättsinstanser i början av 1700-talet tematiskt. Sex teser formuleras, kopplade till olika argumentationsformer.⁴ I den mån det är relevant refererar jag också till den klassiska retorikens indelning av argument, framför allt i *logos*, *pathos* och *ethos*. Det torde också kunna vara fruktbart att utveckla jämförelsen med den mer sofistikerade uppdelningen av *jus judiciales* olika former av försvarstal, men en sådan analys fullföljs inte här.⁵

Överinstans i Stockholm var rådhusrätten. Under denna fanns tre kämnärsrätter. Av Norra kämnärsrättens kriminalprotokoll för perio-

1 Sörlin (1993), sida 107, m fl ställen.

2 E P Thompson (1983), sida 168.

3 Sundin (1992), sida 439.

4 Artikelns utgör ett sammandrag av kapitlet "Rättslig argumentation" i Andersson (1998).

5 För en kortfattad översikt över den klassiska retorikens argumentationsformer, och särskilt försvarstalens utformning hänvisas till Johannesson (1996).

6 Alexy (1989), sida 233.

☞ Hans Andersson är fil doktor i ekonomisk historia, verksam som lärare och forskare vid institutionen för ekonomisk historia vid Stockholms Universitet och Research Associate of the Ethel and Herman Midlo International Center for New Orleans Studies, USA.

den 1700-1720 har endast det från år 1719 bevarats. Protokollet omfattar 1 398 handskrivna sidor. Jag har noga läst igenom detta för att identifiera de argument som framförts inför rätten. I en del fall följs målen upp till rådhus- och hovrätt.

Alexys teori för rättslig argumentation

Den rättsliga argumentationen handlar om att visa det berättigade i juridiska normer eller beslut, framför allt domar. Det kan vara en enkel fråga om juridiska syllogismer, lagen säger en sak, något som faller under den aktuella bestämmelsen har hänt, och detta leder till en bestämd påföljd.

Det torde dock inte ha undgått någon med minsta erfarenhet av rättsliga frågor att det sällan är så enkelt. Åtskilliga argument kan anföras, som antingen gäller de premisser som ligger till grund för faktiska lagbestämmelser, de empiriska påståenden som gjorts eller andra omständigheter som åberopas av någondera parten. Den första kategorin är lättast att hantera, förutsatt att man har en skriven och offentlig lag. Empirisk kunskap är naturligtvis relevant för den juridiska diskursen, dess betydelse kan rent av ej överskattas. Det är i de flesta rättsliga processer framläggandet och fastställandet av fakta som är avgörande.⁶ Detta innebär dock ej att den juridiska diskursen kan reduceras till empiriska resonemang. *Dels* är tillräckliga fakta inte alltid tillgängliga. Man får då ta till presumtion, dvs mer eller mindre välgrundande antaganden och förutsättningar som blir juridiskt bindande. *Dels* kan man övergå till allmänt praktiska och/eller rättsliga argumentationsformer. De metoder som därvid kommer till användning är, enligt Alexy, själva kärnan i vad som kan kallas rättslig argumentation.⁷

Sammanlagt nämner Alexy sex former av rättsliga argument:

- empiriska resonemang
- tolkningsregler
- dogmatiska resonemang
- prejudikat

- specifikt juridiska argument
- allmänt praktiskt resonerande

Den främsta uppgiften för den teori om rättslig argumentation som Alexy försöker etablera är att bena ut och analysera dessa former; samt att se hur och varför de är kopplade till varandra. I den följande analysen ligger huvudintresset dock dels på vilka sociala grupper som använder sig av vilken argumentationsform och dels på frågan om de olika formerna kommer till användning i samband med olika brottskategorier.

Empiriska resonemang handlar om fakta. De flesta juridiska processer avgörs genom framläggandet och fastställandet av empiriska fakta. All sorts empiri kan inte diskuteras eller klassificeras i en teori som behandlar just rättslig argumentation, men några nya typer eller underavdelningar nämns. Former av fakta som kan anföras som argument är till exempel: individuella handlingar, aktörernas motiv, rationell presumtion och gällande beviskrav, samt tillfälliga händelser eller andra förhållanden, ibland med referens till naturlagar eller vetenskapliga påståenden. Det finns också tidsmässiga skillnader, mellan utsagor om vad som passerat, händer eller råder just nu och framtiden.

Tolkningsregler kan som allt annat delas in i ett flertal grupper: semantiska, genetiska, historiska, komparativa, systematiska och teleologiska argument. Det råder dock, enligt Alexy, ingen enighet angående det bästa sättet att systematisera dessa argumentationsformer.

En tolkning av en norm (regel eller lag) kan berättigas, kritiseras eller påstås vara möjlig med hjälp av språkliga argument. Tolknningen kan på motsvarande sätt hänvisa till lagstiftarens intentioner. Detta är de *semantiska* respektive *genetiska* tolkningstyperna.

Man kan lära sig av *historien*, en lagtolkning som en gång gjordes kanske fick oönskade följder, eller de sociala och ekonomiska omständigheterna som då rådde kan ha ändrats så att lagen inte längre kan tillämpas på samma sätt. Den *komparativa* tolkningen på-

7 Alexy (1989), sida 230.

8 Alexy (1989), sida 279 ff.

minner om den historiska men hänvisar inte till en annan tidpunkt utan till ett annat samhälle eller rättskultur. Båda dessa former av argument inkluderar, enligt Alexy, minst en normativ och oftast ett flertal empiriska premisser.

Systematisk tolkning kan som argumentationsform antingen hänvisa till en specifik norms ställning i lagtexten eller till dess logiska förhållande till andra normer och principer. Den viktigaste av de systematiska argumentationsformerna är, enligt Alexy, påvisandet av motsägelser mellan gällande regler eller normer. Jag låter här denna form även innefatta motsägelser i parternas utsagor.

Innebörden av *dogmatiska resonemang*, liksom prejudikat, är relativt oproblematiskt. Alexy finner särskilt dogmatiken vara teoretiskt intressant. De förstnämnda gäller argument som förs tillbaka på en dogm, en lärosats, juridisk princip, religiösa eller moraliska teser. Prejudikat innebär att man dömer som man gör för att det dömts så tidigare.

Av de *specifikt juridiska argumenten* nämner Alexy framför allt analogin och 'argumentum e contrario', 'a fortiori' samt 'ad absurdum'. Dessa går att uttrycka i logiska strukturer vilka enligt Alexy gör deras icke-logiska innehåll uppenbart.⁸

Ingen av dessa tre former tillämpades i Stockholm under den aktuella perioden. Däremot var, vilket framgår av avhandlingens komparativa kapitel, prejudikat den kanske främsta argumentationsformen inom det anglosaxiska rättsväsendet och de specifikt juridiska formerna var vanliga i den kontinentala rättskulturen.⁹

Den *allmänna praktiska* diskursen handlar enkelt uttryckt om hur man bör leva. De argument som hämtas ur denna har, enligt Alexy, främst till uppgift att rättfärdiga de normativa premisser som ligger till grund för olika argument, liksom de påståenden som görs i rättsliga syllogismer och valet mellan olika argumentationsformer; och att pröva den rättsliga

dogmatikens påståenden samt slutligen att avgöra frågor om klassifikationer och underkännanden. Även om andra metoder, såsom dogmatik och prejudikat, kan komma till användning för att avgöra alla sådana här frågor, hävdar Alexy att man för att normerna ska vara universellt giltiga förr eller senare måste överge dessa argumentationsformer argumenten och övergå till praktisk diskurs.

Metod

Jag har ingående granskat ett års kriminalprotokoll för att undersöka hur folk i olika juridiska och sociala positioner argumenterade vid Stockholms domstolar i början av 1700-talet. Redogörelsen följer den indelning i argumentationsformer och dess undergrupper som Alexy skisserat med tillägg av 'irrationella' argumentationsformer, såsom våld, skam, skrämnel och löje, placerade i en egen kategori.

De fakta som faller under den juridiska syllogismen, det vill säga faktiska lagar och påståenden om begångna brott, behandlas inte här. Vad som är intressant är att se vilka andra omständigheter som åberopas som argument i rättsliga sammanhang. Även en hel del av de övriga argumentationsformerna kan sägas vara empiriska. Jag diskuterar dem dock, när så är fallet, under den andra kategorin, men uppmärksammar hur de olika formerna hänger ihop.

Mål som berör 'normalt' våld, både dråp och lindrigare fall, tenderar liksom okvädings- och sedlighetsmålen att vara hedersrelaterade, och är ofta summariskt behandlade i protokollen.

Målen om barnamord, eller försök till barnamord, är mer utförligt rannsokade. Dessa utgör en rik källa för sökande efter rättsliga argument. Det jag uppfattar som argument är i de följande avsnitten kursiverade.

Vetenskapliga argument

Kvinnspersonen Liskan Andersdotter Lunman, från Järvsö socken i Hälsingland, 21-årig dotter till en länsman, anklagades år 1719 för att i löndom ha fött, och sedan tagit livet av,

9 Andersson (1998), sida 185, m fl ställen.

10 Andersson (1998), sida 52.

11 Rådhusrättens kriminalprotokoll 10/10 och 11/11 1667.

sitt barn. Stadsfysicus von Horn som besiktigat det döda barnet sade att "*den på vattnet flytande lungan* har visat att det levat här i världen, men på kroppen har ej funnits några spår av våldsamhet". Det skulle kunna ha varit strypt, men i så fall med ett brett band som ej lämnade någon skåra, var ej heller blått, skulle också kunnat ha förblött genom den obundna naveln, men han har ej sett någon blodsdroppe. Liskan påstod då att hon ej skurit, utan med händerna slitit av navelsträngen. Rätten uppmanade henne flera gånger att *ha Gud för ögonen och bekänna den rena sanningen*, men hon *bedyrade med gråt och tårar att hon mycket älskat sitt barn* och länge legat på knä och för att se om det ej skulle ge något livstecken från sig. Hon hade heller ingen anledning att göra barnet illa eftersom hon var förlovad med dess fader, fältväbel Höök, och de snart skulle firat bröllop.

Rätten förmanar henne att tänka på att *hon kanske kommit till staden just för att föda barnet i lönnedom*. Hon nekar till detta och förnekar också att hon varit medveten om att hon var havande, trots att hon flera gånger pläгат köttsligt umgänge med Höök och att hennes tider uteblivit. Den hustru hon bott hos har sagt "Gud nåde mig för dig som intet bekänt tillförne det ringaste ord derom". Kvinnorna förefaller således vara väl medvetna om innebörden av barnamordsplakatet (senast av 1684). Men har de yttrat någon åsikt därom har denna inte registrerats. Det blir hursomhelst Liskens öde att hon inget har sagt om sitt havandeskap. Även *fästmannen finner detta betänkligt, kanske det är någon annan som var barnafadern*. Målet remitteras till rådhusrätten som säger att det ej anstår dem att förskona hennes liv. Domen underställs dock Svea hovrätts höga omdöme (25/2).

Den 25/3 ska domen justeras. Rådsmannen Petter Aulaevill framhåller att eftersom Liskan bevisat sig ha varit förlovad med fänrik Höök kan hon ej anses vara en lös kona och faller därför inte under barnamordsplakatet. Han anser också att det är *osäkert om barnet levde* och således menar han att hon ej borde beläggas med dödsstraff. Hade hon varit en 'lös kona' skulle det däremot, i enlighet med

barnamordsplakatet ej spelat någon roll ifall barnet levte eller ej.

Här förekommer ett otal argumentationsformer, men det centrala argumentet är hämtat från den naturvetenskapliga diskursen. Barnet har uppenbarligen obducerats, att lungan flutit på vattnet tyder på att det andats, och alltså fötts levande. Metoden tillämpades ännu under slutet av 1800-talet. Även om stadsläkaren uttrycker en viss osäkerhet i fråga om huruvida barnet levde eller ej vid födseln är detta den springande punkten. Det är dock religionen som anger ramarna för argumentationen. Det kan vara värt att lägga märke till att det inte finns några tecken på motsättning mellan naturvetenskap och religion.

En förlovad kvinna var på gränsen till gift, och för en gift kvinna var det inte brottsligt att dölja ett havandeskap - men hon hade heller inte hade något intresse av att göra det. Detta argument skulle kunna definieras som specifikt juridiskt, eftersom det är beroende av gällande regler. Grunden för barnamordsplakatet var presumtion. Man tog för givet att en ogift kvinna som dolt sitt havandeskap och påträffades med ett dött barn hade mördat detsamma.

Det går att skönja en historisk utveckling av naturvetenskapen som rättslig diskurs från barberarmästare Alexander Raab, som av en slump utförde den första i Sverige kända rättsvetenskapliga undersökningen, mot en allt mer etablerad vetenskap.¹⁰ En utveckling som går via det stora gesällbråket 1667, då badar- och barberargesällers rök ihop på källaren Peli-kanen. Barberarna drack, enligt vittnen, skålar i stil med "alla hederliga gesällers skål, hundsfottar och badare uteslutna". När bråket kommer igång visar det sig att alla haft vapen gömda under kläderna, men ingen tycks bli allvarligt skadad. Värden får sin inredning sönderslagen och tillkallar stadsvakten men innan denna anländer är källaren tom.¹¹ Det intressanta är dock att dessa yrkesgrupper var konkurrenter i fråga om kompetens på det medi-

Stockholms stadsarkiv.

¹² Andersson (1998), sida 66 ff. Angående våldsnedgången och den så kallade civiliseringsprocessen, se även i samband med

cinska området. Vid denna tid var det dödliga våldet på nedgång.¹² Många av 1660-talets dråp ger exempel på osäkerhet kring dödsorsaken. Varken badare eller barberare var kompetenta nog att avgöra om det våld som vid ett visst tillfälle tillfogats en avliden person verkligen var dödsorsaken. Det är ett återkommande argument hos de anklagade: att offret i fråga skulle ha dött ändå, det var inte slaget eller hugget som dödade.¹³ Vid denna tid omvärderas heder och liv, livet blir viktigare i förhållande till hedern. När de båda gesällgrupperna drabbar samman är det barberarna som vinner över badarna. Dessa förlorar också sitt inflytande över rättsmedicinen, liksom vanliga läkekonsten. Men det är tveksamt om det går så mycket bättre för barberarna, de verkliga vinnarna är fältskärer och akademiskt utbildade läkare. Stadsfysicus von Horn uttalar sig år 1719 med större pondus och ingen ifrågasätter hans kompetens i fråga om barnamord. Detta trots att han inte säkert kan säga om barnet levte eller ej.

Karaktär och rykte

En speciell form av empiriskt argument är angrepp på motpartens karaktär – eller vad som mer tidsenligt kanske bör kallas heder. Vid Norra förstadens kämnärsrätt var det år 1719 ofta pigor som anklagades för stöld, vanligen då av och hos sitt husbondefolk. Det förekommer också anklagelser för vad som kallas 'otrohet', vilket innefattar rymning och olydnad, ofta i samband med misstanke för snatteri.

Den 3/1 anklagas till exempel pigan Maria Lenquist av sin husbonde, garvaren Mäster Johan Bark. Hon har redan erkänt att hon stulit 5 alnar lärft – rätten uppmanar henne att bekänna sanningen, Bark säger att det saknas varor för sammanlagt 864 dkm, bland annat trekvarts tunna kålrötter. Hon säger att *han aldrig bade så mycket matvaror i huset på en gång, oftast inte mer kålrötter att han kunde koka alla på en gång.*

detta refererad litteratur.

¹² Rådhusrättens kriminalprotokoll, till exempel 20/2 1667,

Stockholms stadsarkiv.

¹⁴ Angående Pardonsplakat i samband med kröningar och prästerskapets negativa inställning till amnesti, se Andersson (1998), sid

Den anklagade pigan erkänner alltså inte mer än vad hon kan överbevisas om, medan husbonden påstår att det rör sig om ytterligare varor (det är sällan fråga om pengar). Hennes försvar antyder att han var snål, något som ofta kommer igen och torde vara bland det värsta fel en husbonde kan ha i tjänstefolkets ögon. Det är också ett argument som förlöjligar, innebär ett angrepp på hans karaktär och därmed heder.

Den 8/1 fortsätter målet, Bark säger då att *Maria visat otrohet förut*, då hon tjänade hos bokhållaren Erik Zeder. Hon svarar att *hon har varit där flera gånger sedan hon lämnade tjänsten* och aldrig anklagats för något.

Från husbondens sida antyds upprepad otrohet som en försvärande omständighet eller i detta fall snarare något som skulle stärka misstanken. Straffet för stöld fördubblades för varje gång en person fälldes för detta brott. Sättet att misstänkliggöra är i stort sett lika typiskt som hennes svar. Maria behöver här inte ens bevisa sin utsago, det räcker att hävda att hon flera gånger vistats som gäst hos sitt tidigare husbondefolk, för att garvaren inte ska bry sig om att driva just det argumentet vidare. Maria har tillbakavisat husbondens försök att ifrågasätta hennes ethos eller rykte.

Den 19/9 förekommer ett mål som inleds med att Sieur Tobias Schubart klagar över sin tjänstepiga Anna Carlsdotter Björk. *Hon har ej skaffat fram bevis om sitt förra förhållande, som hon lovat när hon gick i dess tjänst.* Dessutom påstår han att *hon umgås med boror och tjuvar samt har stulit och pantsatt en fjäderkudde*, ja, hon har även pantsatt sina egna kläder (vilket knappast var olagligt) och *utropat i grannskapet att hon ej fick mat.* Schubart vill att hon sätts i arrest. Anna förklarar dock att hon varit *tvungen att pantsätta sina kläder för sitt nödtorftiga underhåll.* Rätten finner inget skäl att sätta henne i arrest.

Även här ligger uppfattningen om en husbondes snålhet i bakgrunden. Schubart har uttryckligen tagit illa vid sig av att hon spritt ut ett förklenande rykte om honom. Han svarar med samma mynt, nöjer sig inte med att formellt anklaga sin piga för stöld utan kommer

dessutom med påståenden om hennes umgänge. Det är ett spel om äran som utspelas på två offentliga arenor: grannskapet respektive domstolen. Detta att spelet om hedern var offentligt är ett nödvändigt kriterium på en hederscentrerad kultur. Antagonisternas karaktär ifrågasätts genom utspridande av rykten, direkta verbala angrepp eller rättsligt bindande påståenden av olika grader och på olika arenor.

Ryktet spelar således in på flera olika sätt i rättskulturen. En människa som blev anklagad för ett brott kunde försvara sig genom att ifrågasätta målsägandens, i dessa fall husbondens, rykte. Rykten kunde också ha formen av informella anklagelser för brott, och det var viktigt att inför rätta försvara sig mot sådana.

Att sprida ut skamliga rykten om någon, antingen det gällde till exempel snålhet eller misstanken om brott, och antingen ryktet är sant eller ej, är ett sätt att ifrågasätta motpartens karaktär och heder. Det är visserligen fråga om skam och förlöjligande, och det finns således ett samband med vad som här klassificerats som irrationella argument, men ut-sagan är empirisk (antingen den är sann eller ej), och framförandet av argumentet inte irrationellt. Ryktets verkan blir naturligtvis beroende på den hedersuppfattning som gäller i samhället, eller delar därav. Denna argumentationsform är visserligen empirisk men kan varken definieras som rationell eller irrationell. I enlighet med den klassiska retorikens uppdelning är det fråga om ett argument relaterat till *ethos*, snarare än *logos* eller *pathos*.

Även soldater och båtsmän var ofta anklagade för stöld. Den 27/11 anklagade till exempel skomakarmästare Spann den avskedade soldaten Anders Persson Höök för att ha lurat till sig ett par stövlar, föregivande sig vara i kapten Stenbocks tjänst. Höök förklarar att han lämnat stövlarna hos en hustru i en bod vid nya Ladugårdsbron, och Spann kan få igen dem eller betalt, vilket han vill. Spann misstänker honom dock för stöld dessutom och säger att han *åtskilliga gånger dömts vid sitt regemente, sammanlagt lupit 41 gatlopp, samt suttit på Marstrand*. Han släpptes därifrån i och med den allmänna amnestin i sam-

band med drottningens kröning.¹⁴

Höök medger att han *sprungit 2x9 gatlopp för att han trätt med sin major och även suttit på Marstrand, men frambåller samtidigt att han aldrig pliktat för stöld*.

Uppstudsighet var dels inte på samma sätt vanhedrande som stöld, dels innebar det att han slapp fördubblingen av straffet, eftersom sådan bara tillämpades om man dömdes flera gånger för samma brott. Den anklagades karaktär försvaras genom att en eventuellt begången stöld framställs som en engångsföreteelse i ett i övrigt ärbart liv. Vikten av att ha hedern i behåll understryks av att detta också påverkar straffsatsen.

Den rättsliga argumentationen i stöldmål är i hög grad inriktad på en hedersdiskurs.¹⁵ Möjligen finns en starkare tendens hos kvinnor att försvara sig genom angrepp på motpartens, målsägandens karaktär. Det är ofta kvinnor ur underklassen som varit anklagade. Ett sätt för dessa att försvara sig var att genom ryktes-spridning och upprepning ifrågasätta aktörernas heder genom anklagelser för snålhet och hårdhet. Rykte kan både fungera som förstärkning av den egna trovärdigheten och som ett sätt att antyda att ansvaret för brottet egentligen ligger hos andra. Dessutom har vi funnit att många argument bygger på ryktes-bildning, vilket i sin tur kan leda till stigmatisering, särskilt i kombination med skamliga straff.

Om ett argument saknar juridisk bärkraft, det vill säga inte påverkar rätten i önskvärd riktning, så kan detta bidra till att förklara att det ej framförs. När det gäller ryktesspridningen och karaktärsangreppen kan det dock

101.

¹⁵ Hedersuppfattningen i stormaktstidens Stockholm behandlas i ett separat kapitel, Andersson (1998), sid 115-128. Hedern, vilken kan sägas vara en aspekt av *ethos*, används sällan som explicit argument inför rätten. Däremot framstår det som en social nödvändighet att försvara sin heder om denna på något sätt ifrågasätts eller angrips. Att bemöta ett okvädinsord med våld var, till skillnad från till exempel stöld och andra former av brottsligt handlande, inte vanhedrande. Det implicita argumentet kan definieras som den juridiska retorikens *relatio criminis*, offret har själv provocerat fram brottet, se Johannesson (1996) sid 38.

¹⁶ Wedberg (1944), anför flera exempel på dessa diskussioner från åren 1697-1700.

konstateras att de förekommer ofta trots att de sällan egentligen påverkar rättens utslag. Detta kan sägas falsifiera hypotesen, eller tvingar oss åtminstone att söka kompletterande förklaringar till de anklagades val av strategi. Det är huvudsakligen tjänstekvinnor som framför motanklagelser om husböndernas snålhet. Detta kan sättas i relation till risken för stigmatisering. Omgivningens reaktion kan tänkas ha blivit mindre negativ om den anklagade/dömda pigan kunde göra det troligt att målsägaren varit en dålig husbonde.

Utom den typ av tillfällighetstjuvnad som här beskrivits, då tjänstefolk, mest kvinnor, anklagades för stöld i samband med att de avvikit från tjänsten hos snåla eller hårda husbönder, förekommer grövre stölder i materialet. Det är då ofta fråga om vad som förefaller vara mer förhårdade brottslingar, och dessa slingrar sig på annat sätt. Det har i andra delar av undersökningen förekommit fall då det kan vara befogat att tala stortjuvar som kanske inte bedrev sin verksamhet yrkes- men åtminstone vanemässigt. Den argumentation som registrerats i dessa mål förefaller dock mindre inriktad på karaktärsangrepp, aktörernas heder kanske inte var så mycket att spela om. Istället blir det ofta fråga om att tolka vad dessa faktiskt hävdar och särskilt då om de, som ofta är fallet, motsäger sig själva.

Tolkning och motsägelser

Av de sex former av tolkningsregler som Alexy nämner är det huvudsakligen den systematiska som verkligen förekommer i kämnärsrättens protokoll, eller överhuvudtaget i den folkliga rättskultur jag studerat. Däremot finns på en högre nivå, såsom Justitierevisionen, många exempel på att kungen och rådsherrarna ägnar sig åt ganska vidlyftiga genetiska och teleologiska tolkningar, särskilt beträffande Guds vilja och lag, men också komparativa och historiska former.¹⁶

Båtsmannen Alm i vars hem en del stulna saker påträffats påstår till exempel den 5/5 att

han hittat dem i ett bylte som nattetid kastats ut från Schölers gård. Rätten frågar om han inte visste att *de var lysta*?¹⁷ – Jo, men *vågade inte anmäla* att de låg i en kista hos honom. Enligt en tidigare version av sin historia har han på natten inte kommit in hemma utan gått hem till en tulltjänsteman Lobjörn. Rätten undrar hur han då kom in sedan han hittat byltet? Alm "kunde därpå intet gifwa något synnerligt swar ifrån sig". Rätten frågar också varför han lupit ifrån vakten när de ropat efter honom. Han svarar: jo, men han *kunde ju inte veta varför de var ute efter honom*.

Det är här, liksom i föregående exempel fråga om stöldmål. Den anklagades försvar utgörs huvudsakligen av dåliga undanflykter. Den argumentationsform som här behandlas är dock inte motsägelsen som sådan, utan påtalandet därav, tolkningen av motpartens utsaga som själv motsägande. *Alm blir svarslös när rätten påtalar att hans utsagor är motstridiga*. Även andra argumentationsformer förekommer. Hänvisningen till att föremålen är lysta i kyrkan kan sägas vara av specifikt juridisk natur (dock ej i Alexys snäva bemärkelse). Att Alm inte vågar anmäla att han har tjuvgods hemma hos sig kanske är rationellt, men knappast som försvar. Hans förklaring till att han sprungit från vakten tyder ju inte heller på något rent samvete och kan kanske också räknas som ett irrationellt argument.

Medan de semantiska, genetiska, historiska och teleologiska tolkningsformerna helt lyser med sin frånvaro har, i den begränsade undersökning som gjorts av 1660-talets rättsmaterial, åtminstone ett fall av komparativ argumentation kunnat iakttas. En borgare som rätt sin piga med barn påpekar för rätten att *sådant ej är straffbart i något annat land i Europa*. Rätten svarar kärvt "här dömer vi efter Sveriges välgrundade lag", hur man gör någon annanstans har inte med saken att göra. Inte heller låter man beveka sig av mannens argument att hans hustru hade varit länge borta och att pigan legat naken och retat honom med "lättfärdiga och horiska miner".¹⁸

Kopplingen mellan en kvinnas heder och

17 Stöld- och hittegods lystes i kyrkorna.

18 Rådhusrättens kriminalprotokoll 11/11 1667, Stockholms stadsar-

kiv.

19 Södra förstadsens kämnärsrätts kriminalprotokoll 21/6 1716,

sedligheten kan också ha varit ett underliggande tema i konflikter som på ytan förefaller ha rört andra aspekter av hedersuppfattningen. Detta kan illustreras med ett exempel på en hederskonflikt inom ett hushåll och över de sociala gränserna. En man vid namn Pihlström anklagar sin piga, Liskan Meijer, för att hon givit honom en örfil. Hon hävdar att han kallat henne 'satans kåna' för att det ej fanns mjölk i huset när han en kväll kom hem drucken. Men hon kunde inte köpa mjölk eftersom han inte lämnat henne några pengar. Eftersom han således "budit till mycket som hennes ära angår" har Liskan slagit honom med knytnäven på näsan och frågat om hon vore någon kona. Enligt en tjänstegosse som vittnar, men är för ung att avlägga vittnesed, har Pihlström yttrat att han "levat i 55 år och aldrig någon karl slagit honom, skall [du] nu slå mig". De påstår också att hon kallat honom tjuv med flera skällsord. Hon säger att hon inte vet hur hon ska ställa sig "om hon låter honom ha sin vilja och därmed visar sig lösaktig och får barn så får hon plikta för det, men om hon försvarar sig så får hon i alla fall plikta". Här ligger alltså mer bakom konflikten än vad som först uppges.¹⁹

Det kan här vara befogat att tala om tolkningsföreträdare. Rätten påtalar motsägelser hos en anklagad och om denne inte kan förklara sig så kommer hans ställning i betydligt sämre dager. Om någon påtalar motstridigheter inom det rådande normsystemet känner dock inte rätten sig förpliktad att besvara frågan eller rättfärdiga sådana motsättningar.

Allmän praktisk diskurs

Argument från den allmänna praktiska diskursen gäller hur man ska leva. Sådana kommer till uttryck i mål där de anklagade ofta är 'lätt-sinniga', oreglerliga och försupna kvinnor, som uppenbarligen har brutit mot samhällets normer för accepterade beteenden. Detta i högre grad inte bara än de som okvädat eller slagits utan också jämfört med stöld och andra vanhedrande brott. Dessa kvinnors levnads-

Stockholms stadsarkiv.

20 Ett avsnitt om dogmatiska argument har här fått utgå, då det grundar sig på ett annat källmaterial, nämligen prästerståndets

öden beskrivs utförligt i materialet som negativa, stigmatiserande karriärer, som slutar med suicidalmord, och tidigare har haft att göra med slarvigt kyrkobesökande etc. De är därför kopplade till de dogmatiska argument som präglade kyrkans och prästerskapets juridiska diskurs.²⁰

Suicidalmorden tycks på ett strukturellt plan vara en effekt av den religiösa diskursens påverkan på rättskulturen. Hellre än att begå självmord och för evigt vara fördömd, väljer den som av någon anledning tröttnat på livet att mörda ett barn. Barnet som definitions-mässigt är fritt från synd, förutsätts gå vidare till någon sorts salig tillvaro.²¹ Mörderskan får genom att bekänna och ångra sin gärning syndernas förlåtelse innan hon avrättas. Det är faktiskt fråga om en form av motmakt, ett sätt att utnyttja rättsväsendet för att nå sitt mål.

Själva företeelsen verkar vara begränsad till Skandinavien och norra Tyskland, alltså i stort sett den lutheranska världen, men framförallt Sverige. Några systematiska undersökningar har ej gjorts utanför Stockholm.²² Det förefaller som om den tätaste perioden infaller just i början av 1700-talet. Jag har stött på minst ett fall så gott som varje år jag undersökt. Som sagt är det just i dessa mål, där den huvudsakliga argumentationen utgörs av en praktisk diskurs som även motiven kommer in.

Motiv diskuteras normalt inte när det gäller de vanliga brottskategorierna, som stöld, osedlighet, okvädande och våld. Däremot mer utförligt beträffande barnamord, antingen det är fråga om suicidalmord eller mer ordinära fall där ogifta mödrar misstänks ha tagit livet av sina barn. Dessutom i fråga om tidelag, vilket också betraktades som 'vederstygglig' gärning. Till skillnad från de mål som här ska diskuteras tycks anklagelserna för tidelag dock inte komma som ett led i en stigmatiserande karriär.²³

riksdagsprotokoll.

21 Enligt den lutheranska doktrinen blev ingen människa någonsin fri från arvssynden, men detta kan ju inte ha hindrat att en del, som ej framhärdat i 'verksynd' faktiskt ansågs komma till Guds himmel. Se till exempel: Biblisk real och verbal Concordans, Stockholm och Uppsala 1754, sid 1269-1271.

22 Jansson (1993).

23 Se till exempel Rådhusrättens kriminalprotokoll 28/6 1702, Stockholms stadsarkiv.

24 Det var långt ifrån ovanligt att underklassen vann ekonomiska tvister mot socialt högre stående motparter, se kapitlet "Rätts-

Sambandet mellan praktisk diskurs och detta empiriska argument kommer därför också att belysas i ett mål som inte gäller ett fullbordat mord utan bara ett försök:

Den 26/5 anklagades kvinnspersonen Brita Eriksdotter för att ha kastat ett barn i sjön från Kungsholmsbron "i avsikt att detsamma mörda", men det blev räddat av annat folk. Barnets mor har senare, på kvällen, kommit till rådmann Leyell med barnet. Brita hämtas då ur arresten och tillfrågas "*hur hon kommit att föröva en slik fördärlig och förtviplad gärning på ett oskyldigt barn?*"

Brita som vid detta tillfälle är 23 år, dotter till järndragaren Erik Nyman, svarar att "*hon lider mycket förakt, förtret och förföljelse för att hon suttit två år och 35 veckor på tukthuset.*" Rätten frågar varför hon suttit där? För att hon knuffat sin fader. När slapp hon därifrån? För drygt ett år sedan, har mestadels bott hos sina föräldrar, inte kunnat arbeta eftersom hon varit sjuk, men kan inte säga vilken sjukdom hon haft. Hon har varit hos kaplanen i Katharina församling och velat ha en sedel för att få cur på Danviken, men han visade henne ifrån sig och sa att han inte (längre?) var hennes själasörjare. Tanken att mörda ett barn hade hon haft ända sen hon kom ifrån tukthuset. Hon ledde och bar gossen från Götgatan, han grät och var rädd att få bannor av sin mor, men hon lovade att han inte skulle få det.

Rätten frågar åter Brita vad det var för sjukdom hon lider av. Hon kan av blygsel inte säga det, men fältskären som besiktigat henne lär väl kunna tala om det. Rätten kommenterar torrt: "hon lärer således utan tvivel vara bekajad med de så kallade fransoser", "Ja, lärer väl vara något sådant". Rätten: "*av lättfärdigt och sköraktigt leverne får man sådan sjukdom*". Brita svarar att hon inte vet hur hon fått den, vill inte tillstå att det skulle skett genom umgänge med manfolk.

Brita förmanas att bekänna vad mer hon har på sitt samvete, som kan ha drivit henne till denna fördärliga och förtvivalde gärning. Hon svarar att det inte beror på något annat än att hon har blivit föraktad och förkastad för att hon slitit ris på Södermalmstorg och suttit på tukthuset. Varken bagare eller andra har

velat ta henne i sin tjänst utan kallat henne för tukthuskona. Hon har varit i tjänst 14 dagar hos en brännvinsbrännare Broman på Södermalm, men *han drev henne ur tjänsten då han fått reda på hennes förflutna. Hon stämde honom då vid Södra kämnärsrätten och han fick betala ett halvt års lön, 15 dkm, till henne.*²⁴

Kaplanen, 'den ärevördige' herr magister Nils Hedenius i Katarina församling som underrättas om att han enligt Brita Eriksson Nymans bekännelse vist henne ifrån sig när hon velat ha ett bevis på att hon bodde i församlingen infinder sig den 27/5. Han framhåller att han inte kunde ge henne något bevis eller attest eftersom hon *ej brukat sina saligbetsmedel* eller någon längre tid haft sitt tillhåll i församlingen, han har hänvisat henne till fältskären Soehm. Brita Nyman påstår dock att hon tagit nattvarden i Katarina kyrka förleden påsk och att klockaren antecknat det. Kaplanen känner inte till detta, men påpekar att han vid Mikelmässotid låtit insätta Brita vid Södra kämnärsrätten för ogudaktigt tal: *hon har sagt att hon skulle avhända något barn livet.* Sedan dess har han intet sett henne förrän hon begärde attesten. Han har också förmått en bagare att ta henne i sin tjänst, men hon har begått någon otrohet samt krupit omkring på gatorna och tagit sin föda. Dessutom har hon fört ett *gudlöst tal, att hon skulle göra prästerskapet besvär* genom att de blev tvungna att följa henne till galgbacken. Sätts hon 'på fria fötter' kommer hon också fullborda gärningen, menar Hedenius.

Brita säger att det är nöden som tvingat henne att krypa på gatorna och tigga. Hon har varit besvrad av sveda och värk i sina lemmar. Förnekar att hon skulle sagt att hon skulle göra prästerna något besvär. Mag Hedenius passar också på att "*förehålla föräldrarna att de leva illa tillsammans och inte heller uppfostrat sitt barn med uppbyggligt och gudaktigt exempel*". Fadern säger att han lärt denna sin dotter att läsa i bok och att Södra kämnärsrätten tillsagt honom att låta henne bo hemma hos sig. Men hon har intet velat

säkerhet och civilmål", Andersson (1998), sid 129-144.

25 Dödsstraff för att ha knuffat en förälder, i enlighet med det fjärde budet och Karl IX:s tillägg till lands- och stadslagen.

taga sig något gott före, tigger och är otidig – slår mot honom och hans hustru, liksom förr.

Magister Hedenius androg vidare att *bland sina andra odygder är Brita mycket begiven på att dricka*. Rätten frågar modern om Brita varit drucken förledne måndag. Hon säger sig ej kunna neka därtill, Brita hade sagt att hon fått brännvin av magister Hedenius! Denne nekar högeligen och Brita säger att modern förstått henne orätt, eftersom hon hör mycket illa. Parterna avträder och rätten skrider till votering uti detta mål. Rådsmannen Wolkamer framhålleratt *hennes tidigare vanart och att ris och tukthus ej lett till förbättring*, men att man trots detta ej kan döma till döden eftersom barnet räddats. Han föreslår därför att hon ska få stå och skämmas i en timmes tid, vid en påle å vart och ett av de tre torgen med tavla över sig (där hennes brott beskrivs), för att till sist på Norrmalmstorg (nuvarande Gustav Adolfs) med skarpt risslitande avstraffas och sedan i hela sin livstid få arbeta på tukthuset. Övriga rådmän instämmer.

Borgmästare Adelcrantz yttrar sig därefter och menar att hon bör dömas till döden för sitt mordförsök (och som argument att *hon faktiskt gjort det för att själv få dö*). Borgmästare Aulaevills votum är att han gärna skulle bifalla rådmännens mening om han *sett något tecken på bättring hos Brita*. Men hon har *en gång tidigare blivit dömd till döden* för att hon skällt och bannat sin fader och då fått straffet lindrat till risslitande och tukthus. När hon nu haft fullt uppsåt att döda ett oskyldigt barn är det därför lika bra att döma henne till döden. Om hon skulle komma på fria fötter skulle hon troligen ändå bringa sig själv eller någon annan om livet. Han framhåller också att det är viktigt att prästerskapet flitigt besöker Brita och underrättar henne om Guds ord.

Här betonas starkare än i något annat mål, även de mer ordinära barnamorden, det ogudaktiga i gärningen. Den anklagade skyller på att hon har blivit föraktad efter det tidigare utstådda straffet, också för ett brott som genom den religiösa diskursen fått en ovanligt hög straffsats.²⁵ Även om rättssystemet bidra-

git till denna stigmatisering så har det också försökt motverka effekten därav. Då hon förlorat sin tjänst på grund av sitt tidigare brott har Södra kämnärsrätten dömt husbonden att ersätta Brita för förlorad arbetsförtjänst.

I flera av dessa fall framstår mordet på ett oskyldigt barn som slutpunkten på en brottslig karriär, där den anklagade successivt stigmatiserats och hamnat utanför samhällets gemenskap. Det gäller här människor som marginaliserats till den grad att de helt mist sin heder. Den religiösa synen på synd och skuld fås genom den sista förtvivlade gärningen att harmoniera med den folkliga rättsskulturens hedersuppfattning. Att vara utan heder är att vara utesluten från samhället, endast genom att offra sina liv kan de återkomma in i den religiösa gemenskapen.

Lisken Jacobsdotter som anklagats för att ha försökt mörda en väninnas barn anför till exempel som förklaring, att hon blivit förtalad och hånad, för att en av de fyra gifta karlar, som hon dömts för att ha begått hor med, var bödel (11/11 1719). Rätten ger henne alla chanser att bevisa att det är sant, att någon kallat henne 'bödelshora'. Men eftersom hon inte lyckas få fram något vittne på detta kommer vi aldrig att få veta om det skulle ha uppfattats som en förmildrande omständighet, eller varför det annars skulle vara så viktigt att ta reda på saken. Rättens fördömande över gärningen är liksom i det förra målet klart uttryckt. Däremot är religionen i mindre grad framträdande. Det förefaller här vara fråga om en mer informell och folkligt traditionell stigmatisering.

Såväl den anklagade som målsägaren (modern till det barn som utsatts för mordförsök) har visat sig föra ett okristligt leverne, något som alltmer kommit i dagen under rannsakingens gång. I och med de följande vittnesmålen, kommer det faktiskt att bli ett huvudtema i målet (21/11 1719).²⁶

De anklagades stigmatiserande karriär skildras på olika sätt ur kvinnans och överhetens, prästerskapets synvinkel. Den fria viljan finns men kan endast utnyttjas till att vika av från

26 Målet refereras utförligt i Andersson (1998) sid 107 f.

27 Rådhusrättens dombok, mål nr 12, 1709, Stockholm stadsarkiv.

den utstakade vägen. Hur man tänkt sig att dessa människor skulle kunna komma in i samhället igen, att de hårda straffen skulle leda till bättring, framgår inte. Enligt Brita blev Hedenius avvisande hållning droppen som kom bågaren att rinna över, men hon såg sig redan som utstött, och hade redan tidigare talat om att föröva något slikt odåd.

I den strävan efter disciplinering som präglar dessa mål finns ett starkt inslag av religiositet. Ryktet spelar en om inte underordnad, så mer indirekt roll. Den stigmatisering som födandet av ett utomäktenskapligt barn gav upphov till var också orsaken till de 'normala' barnamorden.

Rättens och framför allt de inblandade prästernas argumentation är inriktad på praktisk diskurs, hur man bör, eller framför allt *inte* bör, leva. Samma sak gäller också andra representanter för samhällsordningen, till exempel vittnen ur mellanskiktet. Den praktiska diskursen sammanblandas med empiriska utsagor och färgas av en halvt uttalad dogmatisk grundton. Det är inte, som Alexy hävdar, så att den praktiska diskursen ytterst måste till för att understödja de dogmatiska argumenten. Utan snarare empirin som får tjäna som stöd för den dogm som legat till grund för den praktiska diskursen angående hur man ska leva i enlighet med den lutherska religionens bud.

Irrationella argument

Alexy räknar inte irrationella argument som en särskild form. Jag tar här upp dem som en grupp för sig, utan att försöka dela in även dessa i olika underavdelningar. Syftet är att se vilka parter eller grupper som företrädesvis använder sig av irrationella argument.

Även om någon närmare indelning ej görs kan det vara intressant att se vari det irrationella egentligen består. Det är värt att betänka att ett argument som i sig är irrationellt ändå kan vara rationellt att framföra, om det tjänar aktörens syften. Man kan också skilja på om det är formen hos eller innehållet i ett argument som är rationellt respektive irrationellt, som till exempel när pigan Greta Larsdotter Brandt den 27/10 genom en vaktmästare

inlämnade en skrift till rätten, av innehåll att såsom hon uti sin *ungdom och stora oförstånd* sig så illa försett, så bönfaller hon i ödmjukhet om nåd denna gången. Hon har dock stulit två gånger tidigare, dels av sin före detta matmor kocken Hierpes hustru, dels av löjtnant Stoltenfot under eldsvåda, dock sammanlagt inte mer än 36 dkm. Men eftersom den nu anmälda och erkända stölden skett under en våldeld remitteras målet till magistraten.

Att som Greta Larsdotter skylla på sin irrationelitet (ungdom och oförstånd) kan i och för sig vara effektivt, och därmed rationellt, om det påverkar rätten i önskad riktning.

Hot och våld är i sig klart irrationella argumentationsformer. Däremot kan det vara målrationellt att använda sig av dem. Liksom tidigare är det här av vikt att hålla isär argumentets form och dess effekt. Om effekten av våld, hot, skrämsel, tortyr eller förlöjligande blir den avsedda, kan de betraktas som rationella tillvägagångssätt, även om argumentens form är irrationell.

Tortyr, denna urtyp för irrationella argumentationsformer, har aldrig varit vanligt i det svenska rättsväsendet. Kända undantag är högförräderiprocesserna mot till exempel Messenierna i början av 1600-talet. Men perspektivet kan vidgas till att omfatta även andra former av irrationella påtryckningar. När misstanken var stark, men klara bevis saknades, kunde som i ovanstående fall svårare fängelse tillämpas. Den anklagade sattes i 'tjuvkällaren'. Överhuvudtaget byggde hela rättssystemet på våld, skamstraff och avskräckning. Dessa irrationella påtryckningar hölls dock utanför den egentliga rättsliga argumentationen. Det fanns således institutionella möjligheter för en rationell diskurs vid de svenska domstolarna.

Ett enskilt exempel kan ytterligare belysa svårigheterna med att bedöma om ett argument är irrationellt eller ej. Båtsmanshustrun Greta Johansdotters piga hade vid södra förstadens kämnärsrätt dömts för att ha stulit en halv tunna kött från en härads hövding. Rätten misstänkte att Greta ätit av detta kött, fast hon

visste att det var stulet. Då hon förnekar detta erbjuds hon att gå ed, men svarar "ogudaktigt att hon wore lika nögd om Gud eller fanen fährt siählen". Men någon dom eller annat avslut på målet är ej registrerat, så frågan är om hon inte lyckas att undvika straffet utan att ta risken att svära falskt! Isåfall är det irrationella i argumentet endast skenbart och Gretas talhandling i högsta grad strategisk.²⁷

Viktigt är dock att framhålla att irrationalitet inte är något som var förbehållet den folkliga rättskulturen. Tvärtom var det framför allt målsägande och överhet som använde våld, hot och skrämselfaktik för att framtvunga bekännelser. Även straffsystemet byggde på liknande metoder, däremot har inte mycket av dessa drag kunnat spåras inom den folkliga rättskulturen.

Sammanfattning

Jag har formulerat sex teser relaterade till olika argumentationsformer. De två första handlar om empiriska argument:

(1) Vetenskapliga fakta kom under stormaktstiden att spela en allt större roll i den rättsliga argumentationen. Exempel på detta hämtas ur materialet från Norra kämnärsrätten 1719, men ges en bredare historisk ram.

(2) Den folkliga rättsuppfattningen angående heder kommer till uttryck i angrepp eller ifrågasättande av motpartens karaktär. Aktörernas rykte, *ethos*, är i alla lägen av central betydelse inom de folkliga aktörernas argumentation. Ryktet anknyter inte till själva gärningen, utan syftar till att stärka aktörens, eller undergräva motpartens, förtroendekapital. Både målsägare och anklagade, personer ur mellanskiktet likaväl som från underklassen, använder ständigt denna argumentationsform, antingen det påverkar målets utgång eller ej. Ryktet förefaller därför ha haft större betydelse inom den folkliga rättskulturen än för det officiella rättssystemet.

(3) Den tredje tesen gäller tolkningsregler. Den form av tolkning som förekommer är framför allt den systematiska, det vill säga påvisandet av motsägelser i någons argumentation. När och om dessa påpekanden får effekt understryker den ojämna fördelningen av makt och vem som har tolkningsföreträde. Exempel på andra former av tolkning finns i den rättsliga diskursen, men är ytterst sällsynt inför rätta.

(4) Det är inte heller vanligt att dogmatiska resonemang förekommer, men sådana ligger uppenbarligen till grund för mycket av såväl lagstiftning och rättspraxis.

(5) Den allmänt praktiska diskursen gäller hur man bör leva och kommer framför allt till uttryck när det gäller skarpa fördömanden av vissa typer av brott. Det är också i stort sett endast beträffande dessa som den anklagades motiv diskuteras, varför detta egentligen empiriska argument tas upp i samband med den praktiska diskursen.

(6) Slutligen behandlas de irrationella argumentationsformerna. De drag av våld, skam och skrämselfaktik som i andra länder och rättskulturer kan ha präglat informella folkliga sanktioner ser man inte mycket spår av bland folk men desto mer inom det juridiska systemet som helhet. Målsägarna tar ibland själva till våld för att skrämja de misstänkta till bekännelse. Samma metoder används konsekvent av rätten, vars kropps- och skamstraff uttryckligen syftar till att avskräcka andra att begå brott. Som vi sett ledde dessa straffformer ibland till ökad stigmatisering och även att de drabbade verkligen kände sig utstötta och begick nya brott för att komma ifrån alltihop.

Genom att räkna irrationella argument som en särskild form, utöver de sex argumentationsformer Alexy talar om, har den äldre bild av den folkliga rättskulturen kunnat nyanteras. Vidare har det visat sig fruktbart att jämföra dessa kategorier med den klassiska retorikens *logos*, *ethos* och *pathos*, vilket motverkat en endimensionell polarisering mellan

rationella och irrationella argument. Heder var ett lika centralt begrepp i den folkliga rättskulturen som för eliten och hör uppenbart till kategorin *ethos*. Slutligen har under-

sökningen påvisat behovet av att dra en skiljelinje mellan form, innehåll och verkan av ett argument, liksom av andra talhandlingar.

Litteratur

- Alexy, Robert (1989): *A Theory for Legal Argumentation*, Clarendon, Oxford.
- Andersson, Hans (1998): "Androm till varnagel..." *Det tidigmoderna Stockholms folkliga rättskultur i ett komparativt perspektiv*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Jansson, Arne (1994): "Att mördra för att få dö" i *Människovärdet och makten*, ed Jarrick/Söderberg, Stockholm och *The Sword and the Sorrow* (under utgivning).
- Johannesson, Kurt (1996): *Retorik, eller konsten att övertyga*, Norstedt, Stockholm.
- Olaus Petrii samlade skrifter* (1917) Stockholm.
- Sundin, Jan (1992): *För Gud, staten och folket*, Stockholm
- Sörlin, Per (1993): *Trolldoms- och vidskepelseprocesserna vid Göta hovrätt 1635-1754*, Nordiska bokhandlares förlag, Stockholm
- Thompson, E P (1983): *Herremakt och folklig kultur*, Författarförlaget, Originalet i *Past and Present*, 1967.
- Wedberg, Birger (1944): *Karl XII på justitietronen*, Norstedt, Stockholm.
-